

Wójcik, Zbigniew J.

Pierwsze posiedzenie Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 24/r2, 474-477

1979

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.



UROCZYSTE ODSŁONIECIE POSĄGU STANISŁAWA STASZICA

Uroczystość odbyła się 25 listopada 1978 r. w sali konferencyjnej IHNOiT. Posąg Staszica — odnaleziony w stanie znacznie uszkodzonym¹ — został starannie odnowiony i częściowo zrekonstruowany na podstawie zachowanych przekazów źródłowych. W uroczystości udział wzięli: przewodniczący Rady Naukowej — prof. Leszek Kuźnicki, dyrektor Muzeum Ziemi PAN — doc. Krzysztof Jakubowski, kierolnictwo Instytutu oraz młodzież klasy IIb Państwowego Liceum Sztuk Plastycznych w Warszawie. Klasa ta dokonała w czynie społecznym renowacji i rekonstrukcji posągu.

Otwierając uroczystość dyrektorów Instytutu prof. — Józef Miąso — podziękował wszystkim, którzy włożyli wkład w odnowienie posągu, za ich trud i wskazał na symboliczną wymowę ustawienia tego posągu w placówce zajmującej się badaniami dziejów nauki, oświaty i techniki. Następnie doc. Zbigniew Wójcik scharakteryzował krótko działalność naukową i organizacyjną Staszica oraz jego wielkie zasługi dla zapoczątkowania badań i eksploatacji geologicznych zasobów kraju, organizacji szkolnictwa zawodowego i niektórych dziedzin przemysłu.

Wszystkim uczniom zaproszonym na uroczystość wręczono upominki książkowe.

Tadeusz Bienkowski
(Warszawa)

KOMITET HISTORII NAUKI I TECHNIKI

PIERWSZE POSIEDZENIE KOMITETU HISTORII NAUKI I TECHNIKI PAN

20 XII 1978 r. odbyło się pierwsze w nowej kadencji posiedzenie Komitetu, które poświęcone było głównie dyskusji nad makietą IV tomu *Historii nauki polskiej*¹.

Dyskusję zagał prof. Bogdan Suchodolski. Zwrócił on uwagę, że przedstawiony tom jest kontynuacją poprzedniego. Przyjęto w nim ten sam schemat poszczegól-

¹ Patrz „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” R. 23:1978 z. 3—4 s. 308 (*Kronika*).

Oto treść omawianego dzieła: *Historia nauki polskiej*. Pod red. Bogdana Suchodolskiego. T. IV. 1863—1918.

Cz. I. 1. Warunki rozwoju nauki: Gospodarczo-społeczne warunki rozwoju nauki i jej percepcja w społeczeństwie polskim (I. Pietrzak-Pawłowska), 2. Organizacja życia naukowego i twórczości naukowej w ramach zaborów. Ośrodki naukowe polskie za granicą — na Zachodzie i w Rosji (J. Hulewicz);

Cz. II. Tło filozoficzne nauki polskiej: 1. Filozofia pozytywistyczna (J. Skarbek), 2. Filozofia katolicka (B. Dembowski), 3. Filozofia marksistowska (S. Dziamski), 4. Początki szkoły lwowsko-warszawskiej (S. Zamecki);

Cz. III. Rozwój nauk szczegółowych: 1. Kierunki rozwoju nauki światowej (S. Amsterdamski), 2. Matematyka (S. Dobrzycki), 3. Fizyka (K. Szymborski), 4. Astronomia (J. Dobrzycki), 5. Chemia (S. Zamecki), 6. Nauki techniczne: Mechanika (Z. Mazurkiewicz, D. Mazurkiewicz), Elektryczność (K. Kolbiński, J. Kubiatowski), Termodynamika (W. Wiśniowski), Metalurgia (J. Piaskowski), 7. Biologia ogólna (L. Kuźnicki), 8. Botanika (Z. Kosiek), 9. Zoologia (K. Kowalska), 10. Nauki o gospodarstwie wiejskim (rolnictwo, leśnictwo, weterynaria — S. Brzozowski), 11. Nauki medyczne (S. Konopka, R. Dzierżanowski, Z. Podgórska-Klawe), 12. Farmacja (B. Kuźnicka), 13. Geologia (S. Czarniecki), 14. Geografia i kartografia (J. Babicz), 15. Geodezja (M. Odlanicki-Poczobut), 16. Geofizyka (A. Arendarski), 17. Historiografia (M. H. Serejski, J. Meternicki), 18. Historia filozofii (A. Borzym), 19. Historia sztuki (J. Białostocki), 20. Historia literatury (H. Markiewicz), 21. Ar-

nych części: 1) warunki rozwoju nauki polskiej, 2) powiązania między filozofią a nauką, 3) dzieje nauk szczegółowych. Materiały o charakterze dokumentacyjnym (bibliografia i biografie) zdecydowano wydrukować w osobnych tomach. Do nowych elementów należą: 1) opracowanie gospodarczych uwarunkowań rozwoju nauki polskiej (miało to duże znaczenie zwłaszcza na obszarze Królestwa Polskiego), 2) zmiana proporcji między częścią ogólną a naukami szczegółowymi (więcej danych z historii poszczególnych dyscyplin). Ponadto przewiduje się, że tom zamykać będzie syntetyczne podsumowanie, uwypuklające dynamikę nauki polskiej i jej rolę w nauce na świecie.

Kończąc swą wypowiedź prof. Suchodolski zasygnalizował, że w pierwszej części makiety brakuje opracowań prof. Ireny Pietrzak-Pawłowskiej i prof. Jana Hulewicza; tym samym dyskusja ograniczy się do materiałów zawartych w części drugiej (filozofia) i trzeciej (nauki szczegółowe). Wreszcie rozważania wymaga cezura zamykająca tom V (po 1918 r.).

Referat o charakterze recenzji wygłosił prof. Jerzy Michalski. Autor dysponował przy tym wstępną wersją opracowania prof. Hulewicza, omawiającą rozwój nauki na ziemiach polskich od 1850 r. i dlatego sugerował rozpoczęcie tomu od 1863 r., a ponadto wskazał na potrzeby szerokiego potraktowania pierwszej części dzieła. Uważał również, że projektowane opracowanie prof. Pietrzak-Pawłowskiej — dotyczące gospodarczych uwarunkowań rozwoju nauki — nie powinno powtarzać informacji zawartych w analizie dyscyplin szczegółowych.

Do spraw dyskusyjnych należy wybór tematyki opracowań w części drugiej dzieła. W tomie poprzednim były dwa rozdziały omawiające rozwój głównych kierunków filozoficznych w układzie chronologicznym. W tomie analizowanym znajdują się cztery tego typu rozdziały. Nie budzi kontrowersji opracowanie dra Janusza Skarbka o filozofii pozytywistycznej. Natomiast tytuł rozdziału o filozofii marksistowskiej raczej winien brzmieć: recepcja marksizmu w Polsce. Rozdział o filozoficznej szkole lwowsko-warszawskiej ma charakter podrzędny, a sprawa zamieszczenia analizy filozofii katolickiej w ogóle powinna być ponownie rozważona. Brakuje natomiast w tej części dzieła opracowania o filozofii antypozytywistycznej, która miała istotne znaczenie zwłaszcza w drugiej części omawianego okresu.

Część trzecią tomu rozpoczyna opracowanie doc. Stefana Amsterdamskiego o kierunkach rozwoju nauki światowej; niektóre jego elementy winny wejść — zdaniem recenzenta — do drugiej części tomu.

Pozostała część dzieła — to dzieje trzydziestu czterech dyscyplin. Poszczególne opracowania nie zostały jeszcze ostatecznie zredegowane. Wszystkie informacje o instytucjach winny znaleźć się w części ogólnej opracowania, a dane biograficzne i bibliograficzne w odpowiednich tomach dokumentacyjnych. Przeładowanie tymi elementami poszczególnych opracowań wpłynęło na zagubienie istotnych cech rozwoju nauki polskiej. Za najlepsze opracowanie recenzent uznał rozdział prof. Jana Białostockiego o dziejach historii sztuki. W innych uwypuklono pewne elementy problemu, jak np. główne kierunki dyscypliny (językoznawstwo). Niezbędne jest zachowanie proporcji w obrębie grupy nauk przyrodniczych (dane o historiografii dyscyplin trzeba przerzucić do jednego opracowania, a z dziejów historii literatury należy usunąć wątki obce (prof. Henryk Markiewicz zajmuje się

cheologia (A. Abramowicz), 22. Socjologia (A. Kłosowska), 23. Etnografia (Z. Sokolewicz), 24. Filologia klasyczna (M. Plezia), 25. Orientalistyka (J. Reyhman), 26. Germanistyka (Z. Żygulski), 27. Romanistyka (K. Kasprzyk), 28. Anglistyka (S. Helsztyński), 29. Językoznawstwo (ogólne i indoeuropejskie — A. Weinsberg), 30. Językoznawstwo polonistyczne (J. Bajerowa), 31. Sławistyka (F. Sławski), 32. Psychologia (W. Bobrowska-Nowak), 33. Pedagogika (R. Wroczyński), 34. Ekonomia (J. Górski), 35. Prawo (S. Grodziski).

np. neofilologia). Natomiast szkic o dziejach historii literatury angielskiej może być — zdaniem recenzenta — w ogóle pominięty.

Innego rodzaju zagadnienia są godne rozważania w naukach ścisłych i przyrodniczych. Cały blok nauk o Ziemi nie został ujednoczony, przy czym najwięcej zastrzeżeń budzi geografia, w której zamieszczono nawet informacje o botanice, zoologii, geologii, a także literaturze podróżniczej. Konieczne są w tej grupie opracowań redukcje (poza tekstem o geofizyce A. Arendarskiego), przy czym z artykułu o geodezji należy w ogóle usunąć życiorysy mierniczych i zastąpić je informacjami o twórczości naukowej w tej dziedzinie.

Historia nauki o gospodarstwie wiejskim (rolnictwo, leśnictwo, weterynaria) w zgłoszonym do druku opracowaniu zawiera również materiały z różnych dyscyplin pozarolniczych (geologia, botanika, historia towarzystw gospodarskich). Z tego trzeba wyłowić istotne osiągnięcia nauki o gospodarstwie wiejskim.

Na zakończenie recenzent podkreślił, że wszyscy autorzy piszą głównie o osiągnięciach poszczególnych dyscyplin. Pomijane są natomiast oceny negatywne, przez co obraz nauki polskiej jest w pewnym stopniu wypaczony. Nie znalazła także odbicia dynamika rozwoju poszczególnych dyscyplin.

Po wystąpieniach prof. Suchodolskiego i prof. Michalskiego rozwinęła się ożywna dyskusja. Przedstawiam w skrócie niektóre stwierdzenia jej uczestników.

Prof. Jan Pazdur zajął się sprawami nauk technicznych. W makiecie dyscyplinom tym poświęcono mało uwagi, dzieląc materiał na 4 grupy. Tymczasem w 1917 r. — na zjeździe techników polskich — wyróżniono 13 specjalności.

Prof. Jan Hulewicz przychylił się do sugestii prof. Michalskiego na temat początkowej cezury pierwszej części tomu. Zobowiązał się także rozszerzyć zakres informacji o międzynarodowych kontaktach nauki polskiej (kształcenie się Polaków za granicą, praca uczonych polskich w ośrodkach badawczych innych krajów).

Wypowiedź mgr Jerzego Jasiuka dotyczyła nauk technicznych. Sugerował on konieczność uzupełnienia tomu fragmentem ukazującym narodziny nauk technicznych w Polsce. W poszczególnych opracowaniach należy dokonać ujednoczeń redakcyjnych, a przede wszystkim przeprowadzić ostrzejszą granicę między naukami technicznymi i techniką. Niezbędne są także nawiązania do nauki światowej.

Doc. Zbigniew Wójcik omówił opracowania zawarte w bloku nauk o Ziemi. Stwierdził m.in. że geografia, geologia i geofizyka wyzyskują niemal te same materiały. Opracowanie geologiczne podaje informacje głównie o organizacji nauki, nie zaś o istotnych osiągnięciach dyscypliny, przy czym brak w ogóle paleo-botaniki, omówienia i działalności takich instytucji, jak Muzeum Przemysłu i Rolnictwa itp. Rozdział dotyczący historii geografii ma w założeniu lepszą konstrukcję (układ materiału według kierunków specjalności), lecz jest przeładowany informacjami z zakresu geologii (wyprawy badawcze), botaniki i zoologii (geografia roślin jest dyscypliną botaniczną, podobnie jak zoogeografia jest częścią zoologii!). Wskutek przeładowania materiałem obcym autorzy rozdziałów dotyczących historii geologii i geografii, pominęli istotne osiągnięcia nauki o Ziemi (np. brak oceny dorobku Ludomira Sawickiego).

Prof. Jerzy Jaros rozważał ogólne problemy kompozycji prac i stwierdził, że część I opracowania winna się zajmować rozwojem nauki w Polsce, a dalsze — istotnym wkładem Polaków do nauki. Ponadto uznał, że tom V *Historii nauki polskiej* winien kończyć się na 1939 lub (najwyżej) 1945 r.

Prof. Władysław Kunicki-Goldfinger upomniał się o uzupełnienie tekstu z dziejów biologii ogólnej danymi o biologii eksperymentalnej. Ten kierunek stanowił istotny postęp w rozwoju specjalności (przy zamieraniu klasycznej botaniki i zoologii). Podkreślił ponadto, że zarówno szkice o naukach medycznych, jak i o rolnictwie winny koncentrować się na bardziej istotnych problemach.

Prof. Jerzy Piaskowski opowiedział się za koniecznością powiązania nauk technicznych w większą całość. Przy zróżnicowanym podejściu autorów do opracowywanego tematu niezbędne jest przedstawienie części materiału (mniej ważnego) w przypisach.

Prof. Józef Miąso podkreślił potrzebę powiązania w grupy niektórych dyscyplin (biologia z medycyną, nauki techniczne, nauki o Ziemi) i zaopatrzenie ich w odpowiednie komentarze wstępne. Potrzebne są również szersze informacje o popularyzacji nauki, gdyż miało to istotne znaczenie (zwłaszcza w fizyce) dla wyzyskania zdobyczy nauki w przemyśle.

Doc. Zdzisław Kowalewski postulował konieczność szerszego uwzględnienia w poszczególnych opracowaniach elementów socjologii nauki, określenia wpływów nauki niemieckiej, a przede wszystkim dodanie rozdziału o rozwoju antropologii.

Prof. Andrzej Wróblewski podkreślił, że opracowanie poświęcone fizyce odpowiada w pełni zapotrzebowaniu. Natomiast mechanika techniczna jest w istocie powtórzeniem fizyki ogólnej. Poparł wypowiedź mgra Jerzego Jasiuka o potrzebie rozdziału wiążącego grupę nauk technicznych. Stwierdził także, że rozdziałów dotyczących nauk szczegółowych nie można całkowicie pozbawić danych o organizacji nauki.

Doc. Roman Mierzecki rozważał potrzebę sprecyzowania stosunku nauk ścisłych do technicznych (ma to znaczenie zwłaszcza w chemii). Uwypuklenia wymaga także rola Akademii Umiejętności w dziedzinie łączenia badaczy w grupy, zajmujące się wybranymi zagadnieniami (o tym trzeba będzie więcej napisać w kolejnym tomie *Historii nauki polskiej*). Podkreślił on z naciskiem, że historiografia poszczególnych dyscyplin naukowych jest integralną częścią ich rozwoju.

Ustosunkowując się do dyskusji prof. B. Suchodolski odpowiedział na niektóre uwagi jej uczestników. Stwierdził, że zdecydowano się nadać taki, a nie inny, tytuł rozdziałowi poświęconemu filozofii marksistowskiej, aby podkreślić istotny wkład uczonych polskich w tej dziedzinie. Opracowanie o szkole lwowsko-warszawskiej nie spełniło oczekiwań redakcji, a do napisania artykułu o filozofii antypozytywistycznej nie znaleziono autora.

Sprawa nauk technicznych jest przedmiotem troski redakcji. Prowadzone są rozmowy z prof. Eugeniuszem Olszewskim o przygotowanie opracowania na temat narodzin nauk technicznych w Polsce. Rzecz zrozumiała, że owe trzynaście specjalności (wspomniał o nich prof. Pazdur) stanowią raczej kanwę do dzieła o historii techniki w Polsce. Informacje o społecznej roli nauki będą zamieszczane w zakończeniu. Redakcja dołoży natomiast starań, by pogrupować niektóre dyscypliny (techniczne, nauki o Ziemi), a grupy te poprzedzi odpowiednim wstępem.

Zamykając ten punkt porządku dziennego, przewodniczący obrad — prof. Janusz Tazbir — zaapelował do uczestników o nadsyłanie na piśmie szczegółowych uwag o makiecie tomu *Historii nauki polskiej*. Poinformował także o niektórych pracach Prezydium Komitetu, a m.in. o przygotowaniach do uroczystości 100-lecia urodzin Alberta Eisteina (głównym organizatorem jest Sekcja Historyczna Polskiego Towarzystwa Fizycznego), o projekcie wydania w języku angielskim studium J. Piaskowskiego na temat stali damasceńskiej i o przygotowaniach do XVII Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki, który odbędzie się w Bukareszcie w 1981 r.

Ponadto sprawozdanie z działalności Komisji ds. Nauczania Historii Nauki i Techniki przedstawiła doc. Irena Stasiewicz-Jasiukowa (istnieje sześć grup specjalistycznych), a doc. Tadeusz Nowak omówił zamierzenia Komisji Historii Nauk Technicznych (m.in. opracowywany jest konspekt syntezy historii nauk technicznych w Polsce).